

ТОЈ ТИ ВИКАМ

Књижевно вече
03.12.2023

Путовање кроз призренско-тимочки дијалекат и
обредно-обичајну праксу Сиринићке жупе

Друштво за српски језик и књижевност „Старо Косово“

Српско академско удружење у Швајцарској

Лазарица, 1998. година, село Готовуша

САДРЖАЈ

Лазаричке песме

Приче учесника „Тој Ти Викам“:

Исидора Бошковић,
ОШ „Стаја Марковић“, Штрпце (Горња Битиња)

Анђела Чанаћевић,
ОШ „Стаја Марковић“, Штрпце

Анастасија Стевановић,
ОШ „Рајко Урошевић“, Готовуша

Речник

Лазарице, 1980. година, цело Готовуша

Лазаричке песме

1.

Кад се улази у двориште:

Бог помага у дворље,

Бог помага у дворље.

2.

За трудницу:

Превила се купина,

Преко врашке планине,

Де ће да се развије,

У свилене пелене,

У сребрне колевке,

У сребрне колевке.

3.

За младенце:

Два се млада гледају,

У шарено огледо,

Кој по више, кој по ниже,

Младожења по више,

Младосница по ниже,

Младосница по ниже.

4.

За домаћицу:

*Ој јарино госпођо,
Леп си пород родила,
Све синове банове,
Све јелчице ћерчице.
Нису мајке банови,
Но су мајке синови,
Нису најке јелчице,
Но су мајке ћерчице.*

5.

За момка који иде у војску

*Ој војниче путниче,
Много пута путујеш,
И девојку на далек,
Пођи дођи девојко,
Да му перчин изчешљаиш,
И да му га саплетеш.*

6.

За момка

*Овде јунак нежењен,
Што га татко не жени,
Женио га бројио,
Нигде слику не нађе,*

*Међу стојне попове,
Међу стојне попове.
Ни га татко продава,
Ни га братко не дава,
Ни га мајка продава,
Ни га сестра не дава.*

7.

За девојку:

*Ми озгора додђомо,
Свекрву ти видомо,
Свекрва ти поручи,
Да јој дадеш чис дара,
Она теби чис прстен,
Она теби чис прстен.*

8.

За младу снају

*Трендавиљче невесто,
Под трендавиљ седеше,
И у Бога гледаше,
И у Бога гледаше:
„Дај ми Боже што оћу,
Мушко чедо детенце,
Лепу лику јаглику,*

Лепу лику јаглику.”

9.

За мало дете

Има мајка пуценце,

Де ће да га ушије?

На кошуљу, под грло,

На кошуљу, под грло.

Са два конца свилена,

Са две игле сребрне.

Конци јој се мрсеју,

Игле јој се кршеју.

10.

За младе девојке

Ој, другајле. другачке,

Ми заје'но седомо,

Ситан плетом, плетомо,

Још по ситан везомо,

Бели бисер низомо,

Бели бисер низомо.

11.

За дућанцију

Ој ћарџијо, ћарџијо,

Много ћара ћарујеш.

Што остане од пазаре,

Да дарујеш лазаре.

12.

За мушко дете

Соко лети високо,

Крила држи широко,

Мајка му се радује,

Што он лети високо,

Покрај неба широко,

Покрај неба широко.

13.

За домаћина

Ратар седи на рало,

Сије бјелу ченицу,

Да израни дечицу,

Да израни дечицу.

14.

Када се излази из дворишта:

Стан'те с Богом из дворље,

Стан'те с Богом из дворље.

ISBN 978-86-82873-83-9 (ИСЈ)

Институт за српски језик САНУ
и
Друштво за српски језик и књижевност
„Старо Косово“

ТОЈ ТИ ВИКАМ

Уредници
Софија Милорадовић
Душанка Илић

Београд – Штрпце 2022

УВОДНА РЕЧ

Научно веће Института за српски језик САНУ прихватило је, на предлог руководиоца Дијалектолошког одсека, да Институт буде главни издавач зборника ученичких радова „Тој ти викам“ – ту је одлуку Веће изгласало на седници одржаној 14. септембра 2021. године.

Претходно речено је званични део приче о настајању књижице која ће имати свој живот међу завичајцима, како је говорио академик Павле Ивић, потом међу дијалектолозима и међу читаоцима који ће морати да завире у Речник како би се разабрали међу давно запретаним речима српских призренско-тимочких говора. Једна лепа и изузетно корисна замисао наших колега с Косова и Метохије стигла је од конкурса до ове штампане збирке ученичких радова и показала се више но смисленом. Жеља наше институције је била да труд ученика и њихових наставника, те чланова Друштва за српски језик и књижевност „Старо Косово“, постане познат и доступан стручној и заинтересованој јавности.

Уводну реч завршавамо цитатом који, чини нам се, најтачније описује ову укоричену збирку прича – једнако је тако пристајао и књизи професора Милете Букумирића *Животи Срба у Гораждевицу*: „У годинама

свеопштег распада и посрнућа, као за каквим леком, човек се окреће коренима тражећи у њима утеху и спас. (...) Настале су бројне књиге као нека врста азила, као стрехе под које се бежи од невремена. Топло је међу њиховим корицама.“¹

Софија Милорадовић,
директор Института за српски језик САНУ

¹ *Предговор* Добрице Милићевића у: Невенка Миловановић, *Доња Муџница. Варош међу селима*, Параћин: Библиотека „Др Вићентије Ракић“, 2003, стр. 7–9.

О ДРУШТВУ И КОНКУРСУ

Друштво за српски језик и књижевност „Старо Косово“ из Штрпца од новембра 2020. године окупља наставнике српског језика и све који желе да брину о језику, култури и традицији Срба на подручју централног Косова, Косовског Поморавља и Сиринићке жупе. Иако је свој рад започело у време бројних ограничења узрокованих пандемијом, Друштво је реализовало неколико задатака, међу којима се издваја брига о архаичним говорима ових подручја, чији се опстанак доводи у питање због све снажнијег утицаја стандардног језика кроз образовне институције и медије, али и због непосредних утицаја које врши суседни, албански језик.

Први конкурс за најлепшу причу на призренско-тимочком дијалекту – под називом „Тој ти викам“ – расписан је 17. маја 2021. и трајао је до 17. јуна 2021. године. Право учешћа на конкурсима имали су ученици основних и средњих школа са призренско-тимочког дијалекатског подручја. Осим школа са Косова и Метохије, на конкурсима су учествовале и школе из Врања.

Друштво је, уз помоћ дародаваца који су наведени у предговору, обезбедило награде за три најбоље

приче ученика основних школа и за исто толико прича ученика средњих школа.

Радове су читали и оцењивали наставници српског језика и књижевности који су чланови Друштва. Биле су формиране две петочлане комисије: за приче ученика основне школе били су задужени Никола Вуксановић, Јелена Јевтић, Драгана Бабовић, Миша Стојковић и Милева Стојковић; радове ученика средње школе оцењивали су Дијана Станојевић, Звездана Ђуринац, Маја Савић, Наташа Миљеновић и Савета Марковић. Потом је коначну одлуку донела комисија коју су чинили проф. др Софија Милорадовић, проф. др Радивоје Младеновић, мср Емилија Рецић Мирковић, мср Маријана Стојковић и мср Милица Дејановић (сви, такође, чланови Друштва).

Приче које су своје место заслужиле у зборнику одабрале су Наташа Миљеновић и Звездана Ђуринац, речник су урадили проф. др Радивоје Младеновић и мср Емилија Рецић-Мирковић, а идејно решење корица понудио је Никола Митић.

Већина чланова Друштва била је укључена у поједине етапе овог пројекта, те сви они заслужују захвалност за помоћ, подршку и корисне савете.

Душанка Илић,
председник Друштва за српски језик и
књижевност „Старо Косово“

Изроди му Станојка седам децу. Деца му порасли, школовали се, сви домаћини постали. Смејаше му се браћа што му жена била дебела. Ал, не лежи врагу, њина деца све параспур, лопови и ајдуци, а Живкова деца сви домаћини и домаћице.

Ееее, а што било сас Персу. Дома стигла у седам ујутру. Татко гу чекаја са слупац на улицу. Не теја да гу тепа, некако му било греота. Отиша у Кусце, уговорија гу брак, нађе гу мужа. Дуго живела, цело Кусце гу се обрадувало, али не, и она биднула домаћица, променила се од тој вече.

Стефан Стојановић,
ОШ „Вук Караџић“, Шилово

ТОЈ ТИ ВИКАМ

Дође јучер Славко Симин код мене. Метнусмо некоју лакрдију и пописмо две-три од дуње што съм гу пекоу летос. Тако зборимо како дошло вој никакво времиште. Изулавише не све овија телефони, тај интернет или како га врага вику. Све на њега, бре, седу деца. Тој из куће да не се излене, ама ич! А како ни беше лепо у наше време. Истина, тешко се живело, несмо имале ка они што иму данас, ал па се некако имало душу.

Сејхам се, ће изленемо на корзо, ће се саберемо туј на улицу, па до у Пусто поље надоле, све само играње, певање, разне дрангулије. Зар смо знале што значи телефон! Па ће дођу девојке, смо прајле игранке, сваку вечер под прозор смо ги ишле. Ја па овуј Стану Попову много съм гу волеја. Леле, колко пута криуши долазила да ме види туј код Спасине црешње. Волела ме и она мене, истина, ал па не ни даде судбина. От-

иде она по свет негде, а ја остадо овде и ете тако се заврши. Ал сам гу волеја још дете кџд сам бија, а тџд је најслатко.

Па се сетим, Јале Сталетов, он ни бија најопасан и најјак у село. Никој не смеја ни попречно да не погледа, нас Поповчане, одма би рипија он и неки зулум би напраја. Леле, јемпут кџд ги ишчукаја рогове Севчанима! Куку, куку! После чуда, потере! Млого било страшњо!

Тако размишљаам и никад нејће забрајм како смо крале црешње и јабуке, несмо имале паре да купимо. Па смо се сабирале и пут под ноге у диско, тамо на дом што бија, пешки од Поповце до Штрпце. И ете, зар ни фалило нешто?

А овој дњњс све се навикло, бре, на готово. Да потрчи не зна, да позбори не уме, само типку теј телефоне! Никџд бре, нема да осету туј лепоту и душу какву смо имале ми.

И тој ти викам, дође Славко, попи две-три љуте ка огањ и вратисмо се у наше време. Е, да имам некоју машину сџг да ме врати јопе у младос! Затој ти викам, дете, зашикај тај телефон и иди да живиш! Кџд ћеш ако не сџг?! Створи нешто што ће памтиш, што никој неће може да ти узе, а тој ти су, дете моје, успомене. Мичи се од тај компјутер и излени, надиши се овај свеж ваздух, зар лек га имамо овде код нас на Шару? Време ти је да живнеш, синко. Жими ти, ће зажалиш кџд доћеш у моје године. Ће рекнеш:

– Добро ми викаше онај стара будала!

Исидора Бошковић,

ОШ „Стаја Марковић“, Штрпце (Горња Битиња)

Мене ме срамота, узвртела сам се, спуштам главу доле.

– Ја не једем пљескавицу са артију, већ са леба – наставља баба да гу кори.

– Па, баба, рекли сте без лепиња – изнервирала се и продавачица.

– Јес, рекла сам без лепиње, али несам рекла без леба. Ти ли си глува?

Овој беше тренутак кџд страм достига врхунац. Продавачица се дрџи за стомак, утепа се од смејање, слузе гу летив.

– Бабо, сџд сџм дошла сџс тебе и више никад. Лепиње су ти леба, краваји, исти онакви какви ги праиш ти дома – шапућем гу да не чује продавачица.

– Па што сам знала. Ти што неси ми рекла – вика ми баба.

И такој, ја испадо крива што сам рекла сџс лепиње и крива испадо што баба рекла без лепиње. Кџд сџм размислела, ма што ме брига, сџд не видела и више никџд. Бар сџм се слатко исмејала и набутала.

Анђелина Савић,
ОШ „Бора Станковић“, Коретиште

ТОЈ ТИ ВИКАМ

„Тој ти викам“ или „Ете тој што викала онај прикажња“, тако почиња моја мати поучне приче што слушала од некоје комшике кџд била мицка или што доживела. Од све теј занимљиве приче што сџм чула од њу, на мене остајла најјачи утисак судбина њојне комшинице Цвете. А иде отприлике овако:

Зајено смо расле од мицкиње. Пуна Вича със децу. Калабалак, сал у нашу кућу осмина. По мавале, по стоке – свудер граја. Дън по дън иде живот. Къд смо попорасле, видим Мита се врзма око мене. Се сникоти ниодкуда. Де ја – туј и он. Ме загледује, ме задева, скубе ме за кике, ме брани од децу, не дава никому да ме ружи, попресо да ме погледа. Век ми расте. Тике ми вика јен дън:

– Мори Цвето, ќе се гледамо?

Оћута мало па му викам:

– Ће се гледамо.

Дечински, криуши да не разберу дома. Чиуџт смо, врсници.

Не прође много око Николоудан, јопе ми вика:

– Мори Цвето, ќе се уземо? Што ќе чекамо?

– Къд, како? – му викам.

– У суботу побегни! Ће те чекам у чаир под црешњу.

Отидо дома. Се мислим ни имам што да обучем, ни имам што да обујем, а да се удавам. Немаштина. Да идем до у Штрпце у сестре Марице да узем сукњу, бошчу, кошуљу, шамију, зепе... И ќе ги кажем што съм намерила. С њу одувек најдобро съм удишувала. Се каза матере и отидо.

Иди-иди, иди-иди, док дођо – ноћ. Марица готви за вечеру, ми се обрадува. Загрлисмо се, исцеливасмо. И ме пита:

– Што ти допало?

– Ће се удадем за Миту, договориле смо се, да ми даш теше и да идем.

– Де ќе идеш у ноћ, ќе спијеш па ујутру иди.

Да поседим, да позборимо, ал да идем на муке съм. Нађе ми набрану сукњу, везену кошуљу, манистре... Замотасмо у сакуљче и се спраљам да поћем.

– Море, преспи па ујутру иди, вуци ће те изеду! Де ћеш сама по ноћ? – ми вика Марица.

Ће преспијем, реши се ја.

Да ме тражи Мита тој вече, пратија Лепку да ме извика. Била, рекле ги да съм отишла у Штрпце.

Ујутру на заранке пођо дома, итам, се саплићем, ноге ће скршим. Летела би од радос. Више съм стигла, идем уз присој, емен у чаир... Къд нешто се чује, та-рабука јечи. Къд излего на равниче и армоника се чује. Де ли се чује музика се мислим? Стиго до пред кућу, људи се събрале, коло се вије. Разбра што било. Мита се оженија, довеја Зорку из Готоўше, сватови пун двор.

А грубе и грдне, ме парну. Тике Мита ме видеја де идем и ми приђе:

– Де си ти? Синојке сам те тражија? Де си била?

– Съм била у Марице сестре да узајмим теше. Смо рекле ће се уземо у суботу? Увати се Мита за главу, и вика:

– А леле, ја сирома што напрај? Иди дома промени се, ће гу вратим тебе ће те узем.

– Не! – му викам – штом си гу довеја нека ви је срећно, да се иљадите ишала!

Окрену се и отидо, сакуљче под мишку, душа ми се запира, слуза слузу не стиза. Куку мене што ме задесило! Каква ме срећница заиграла! Инат не ми дава ни да се окренем.

Да не мислим на тој сваки дън у аргате сам ишла, да не га видим, да не га сретнем. Никога по њега несъм волела, за никога срце не ми заиграло. Никъд у мој век по тешко не ми било. Ће пресвиснем што не било. Мислим се – тако било писано. Тако реко Бог. Удала съм се, изродила, муж теренац, с тешку муку деца се порасла и школовала, ал овакав зор несъм видепа.

Немаштина у рода, немаштина код мужа, ал сал напред. Кој работа и Бог помага. Ће посејем башчу, њиву, ће идем у аргате кој повика, ће саплетем џемедан, минтан за паре, берем строшљинке. Одсвуда динар да се откине. Ће узем на вересију – узи тамо, врати вамо. Деца никъд не ми трпела. Муж не ми бија стално туј, къд ће дође из печалбе – оћутим, не га љутим, не се карам. И њему му викам: „Не држи љутину, пушти чере, деца те гледу“. Ће седим цел ноћ да зашарам. Плети-растури, плети-растури док не му паднем на траг не спијем. Свакога сџм пречекала и дочекала. Ће доведођ другуаче из школе, од факултет... Се снађем, прати јену у сестре, другу у комшике, къд дођођ, гозба, астал се крши. За моју децу ништа не ми било тешко. Мученички се прошло кроз живот.

Ћала Богу ишколовала сџм ги, удала, унучиће дочекала, ал увек ме душа за Миту болела. Нема дџн да несџм помислела на њега. Ал инат пусти. Права ми је клетва, жими жиђ Жиђко, само сџм гледала децу, куђу, да се живи, да се створи, да нема кој за што да ми се посмеје.

Овако моја мати заврши причу за своју комшику. За поносну, упорну, јаку жену, која не могла преко свој понос и инат, а и преко оној што ги наменила судбина. У тој време биле жене које умеле да се избору сџс све што ги донесе живот, само да се одржи породица и да се изведу деца на прав пут.

Тој ти викам – да се сеђамо, да не се забрај, да се прича и препричава.

*Анђела Чанаћевић,
ОШ „Стаја Марковић“, Штрпце*

– Бабо, ти си била, бре, каратиста. А ће ми даш неки динар да купим хаљинче за матурско? – морала сам да гу прекинем у причање, она би могла да прича месец дња и да ме лъже, а да не трепне.

– Оћу! Колико ти треба? – изненади ме кад ми рекну тој.

– Сто евра, бабо – рекну гу.

Извади од појас крпче, одмота га, а у њега строп паре. Извади зеленку и пружа ми.

– На ти, и не казуј на татка што имам паре! Ће ми ги узне.

Анђела Ничић,
ОШ „Вук Караџић“, Шилово (Горњи Ливоч)

ТОЈ ТИ ВИКАМ

Ете, глејам још лек ће Лазарица. Туј њекња бџ зборесмо със моу другачу, ка смо ишле понапре у Лазарицу кџд смо биле мицке. Мотњо смо се радуале. Ка две недеље пред Велигдџн је Лазарица, а мати још по рано ће ни спрај пауте, напре ће ни ги опере па ће ни ги уштирка, а ми девојчићи ће почнемо да спраљамо лазаричке песме.

Сџг у Лазарицу идоу сал по мицки девојчићи, док идоу у школу, се после па по не. Понапре било друкше време. Баба ми зборела. Ишле и по старе девојке па из Лазарице ће се удаду, тако било, жими ти. Ете и девојчићи сџг бол што оћоу да идоу да не се забрају наши обичаји.

Мотњо убаве обичаје имамо, истина. Од Лазарице, па ће Цветница, па ће по тој јајца да се мџшћево и

после Велигдън три дъна славимо. Штом колко, цагън људи ће се саберу на улицу, па тој било играње за мерак.

Тике да се вратим на тој што њекња с другачу проговорисмо. Ка јучер да беше се сејћам, ка смо се радувале, сал ће глејамо на сат кѣд ће се динемо и што по брго да идемо у Лазарицу. Мати ујутру ће ме потепа да се најем, да не батишујем после, и ми даде јено живо јајце да прогунем, поубао да поем.

Кѣд се динемо, одма уземо да се спраљамо. Најпрво пауту натнемо, по тој подгрљач, после јелече, бошча, алено бошчиће, колан...

Мати бол викала по мене сал колан да не загувим, тој све пара до паре нанизане. По тој још везене чарапе ће натнемо и опанце. А за у косу, се сејћам јене године, ја стај шамију на глау, тике падо пишман. Отидо до у башчу и искида најголему алену ружу, и гу тури у косу. А коса дъгчка целе плећа ми покрила. После у јену руку крошња а у другу кукањ. И ајт проз село! Теј године најубава сѣм била, лична-преколична. На кога је, амън, овој девојче, на кога се изметнуло, тако викау. И ете тако, ајт од назаранке појемо од кућу на кућу.

Кѣд се улenuје у двор, дајман се поје:

Бог ѿмага у дворље!

Па кѣд ће почнемо:

Диг се, диг се, владико, да дарујеш Лазаре.

У сваки двор ће појемо:

Раѿар седи на рало, сије белу ченицу... – тој за домаћина, за напредак у кућу, да имо напредак у поље.

Ој јарино госѿоћо – тој за жене, домаћице.

Ој другајле другачке, ми зајено седомо – тој за по мицке девојчиће.

Има мајка љуценце, де ће да га ушије – тој бѣш за по мицке деду.

И тако, бол има, још много песме. Ми Готоушанке нај брго и нај убао, ка груотаљке смо појале, тој сви живо викале, и дѣн дѣнс. У свачије село по пољко, сѣл ми брго, брго смо итале. Кѣд почнемо да појемо, све се ори од лепоте, у свечији двор се чујо песме. Домаћица ће излене пред кућу и ће ни спушти у крошњу по некоје јајце и по некој динар. Кѣд ни се напуну крошње, ће доје тупкачица и ће ни ги испразни. Лазарица јес да је по више празник де се радувале девојчићи, ал и мушка деца бол се радувале, па ће обесу звонца око шије и ће идоу по нас.

Ете тој поче да зборим, теј године кѣд сам била најубава, ка за шер изнаенадајке поче да врне киша. Се стурише облаци, сѣл крушац што не паднуја. Леле мене што беше, ал отидосмо у јен двор те се сѣкрисмо под слонче. Туј лек поћутисмо, тике одјемпут се разграши време, ка да не врнуло. Искочи јопе слунце, размичи се облачина и ми настајсмо пут под ноге. Од кућу до кућу, по три-четири песме, а големо село, крет смо се умориле. Опњици све ни се намокриле, чарапе везене бол убаве, ал цољ мокре, манистра све се изувртеле око шије. Бол уморне ал раде у Бога, те отидосмо код мене дома, расипасмо све из крошње и поделисмо тој што добисмо. Кѣд има што да видиш – јајца колко ти је ћеу, а и по некој динар се нашо. Мотњо много јајца се сѣбрале, тѣмѣн да имамо за Велигдѣн да мѣшћевамо. И тој ти викам, што викала онај: Није сваки дѣн Велигдѣн! Сѣг знам зашто.

Анасѣасија Сѣвановић,
ОШ „Рајко Урошевић“, Готовуша

РЕЧНИК

Речник је настао издвајањем непознатих речи и израза из најбољих прича на призренско-тимочком дијалекту које су ученици писали и слали на конкурс под називом *Тој њи викам*. Заступљени су само лексички дијалектизми, док фонетски и морфолошки дијалектизми нису узимани у обзир. Судбина африката различита је у појединим деловима призренско-тимочких говора. Варијанте овог типа наводиће се под једном одредницом.

Следи списак скраћеница:

гл.	глагол	плт	pluralia tantum
дем.	деминутив	прид.	придев
ж	женски род	прил.	прилог
изр.	израз	реч.	речца
м	мушки род	с	средњи род
мн.	множина	сврш.	свршени
непром.	непроменљив	фиг.	фигуративно
несврш.	несвршени		

азган прид. непром. ‘бесан, помахнитоа’

ајка ж ‘галама, вика’

акшам м ‘предвечерје, сумрак’

арам м ‘проклетство, грех’

аргатин м ‘надничар’

арно прил. ‘добро, пријатно’

басамак м ‘степеник’

бељаван, -вна, -вно прид. ‘проблематичан’

бетер прил. ‘прилично, доста’

бећар м ‘момак’

божем прил. ‘тобоже, као’

бол прил. ‘доста, прилично’

бошча ж ‘део женске ношње у облику квадрата, који се носи са предње стране преко сукње и везује се око струка’

брота гл. несврш. ‘одмеравати’

бузе (byse) плт ‘усне’

бутурка ж ‘уображена жена’

вари гл. сврш. ‘кувати’

визба ж ‘просторија за складиштење намирница и буради’

вика гл. несврш. ‘казивати’

винџан м ‘шоља’

врне се гл. сврш. ‘вратити се’

врца ж ‘канап’

габељ м ‘ружан момак’

гајле ж ‘брига’

гасарче с дем. ‘застакљена светиљка на петролеј’

глушке ж мн., изр. **прави глушке** ‘правити се луд, забушавати’

голем, -а -о ‘велики’
гра ж ‘пасуљ’
грне с ‘земљана посуда у којој се кува’
грнче с дем. в. *грне*
груба ж фиг. ‘несрећна, јадна жена’
гумењаци плт ‘обућа од гуме’

дабетер прил. ‘боље’
дајман прил. ‘увек’
домазлак м ‘домаћинство, газдинство’
дувар м ‘зид’

емен прил. ‘скоро’

забраји гл. сврш. ‘заборавити’
задева гл. несврш. ‘задиркивати’
заслачи се гл. сврш. ‘замутити се у очима’
збори гл. несврш. ‘говорити’
зор м ‘мука’
зулум м ‘зло’

изеде гл. сврш. ‘појести’
иска гл. несврш. ‘желети’
испњиска гл. сврш. ‘просути’
ич прил. ‘уопште’

језак м, изр. **језак да ти је** ‘срам те било; клетва, прекор’

јенпут прил. ‘једном приликом, некада’
јопе прил. ‘опет’
јутре прил. ‘сутра’

калабалак м ‘много људи на једном месту’

каланџурка ж ‘натприродно биће у облику жене, које се појављује ноћу у шуми или на раскрсницама у селу’

каљаја ж ‘град, тврђава’

канавац м ‘украсна, везена крпа’

каначе с дем. ‘земљана посуда за ракију’

кара гл. несврш. ‘грдити, критиковати’

катиљ прид. непром. ‘зао, подмукао, покварен’

кисмет м ‘судбина’

клот прил. ‘једноставно, обично’

кноћи прил. ‘вечерас’

колан м ‘појас са сребрним новчићима’

коломбоћ м ‘кукуруз’

коцаћ м ‘плетеница, кика’

кравај м ‘мали хлеб округлог облика’

крејт прил. ‘скроз, потпуно’

лаф м ‘прича, разговор’

лафи гл. несврш. ‘разговарати’

леба ж ‘хлеб’

лек прил. ‘мало’

ликосира гл. сврш. ‘побећи, одмаглити, утећи’

линдра гл. несврш. ‘ходати’

личан, -чна, -чно прид. ‘леп, красан’

љутика ж ‘паприка’

манитица ж ‘узнемиреност, манија’

мафез м ‘велика марама’

маши се гл. сврш. ‘посегнути за неким послом’

метне гл. сврш. ‘бацити’

милет м ‘милост’

минтан м ‘џемпер’

мицак, -цка, -цко ‘мали’
мишка ж ‘пазух’
мотњо прил. ‘веома, у великој мери’

навадација ж ‘особа која уговара брак’
нам м ‘намера’
ножице плт ‘маказе’

њекња прил. ‘скоро, у блиској прошлости’

обор м ‘двориште’
овечи гл. сврш. ‘остарити’
осрча се гл. несврш. ‘окретати се’
оточ прил. ‘малопре’

патлиџан м ‘парадајз’
папке плт в. *гумењаци*
параспур м ‘особа која је морално и материјално пропала’

пачавра ж фиг. ‘неуредна, несређена жена’
пенџер м ‘прозор’
пирајка ж ‘дрвена лопата за лупање веша при прању на реци’

кладне прил. ‘подне’
плејћи плт ‘леђа’
пљачка ж (обично у мн.) ‘све што материјално постоји, предмет, ствар’

половина ж ‘леђа’
понапре прил. ‘пре, раније’
порта ж ‘велика дрвена врата на дворишту’
почавра ж ‘стара, прљава крпа’
праска ж ‘бресква’
прерипи гл. сврш. ‘прескочити’

приоди гл. несврш. ‘прилазити’
притка ж ‘колац’

работа гл. несврш. ‘радити’
работан, -тна, -тно ‘радан’
рајат прид. непром. ‘миран, спокојан’
резиљ м ‘брука, срамота’
рипне гл. сврш. ‘скочити’
рњка м ‘ноздрва’
ружи гл. несврш. ‘говорити лоше ствари о некоме’
рчка гл. несврш. ‘задиркивати’ ж

сабајле прил. ‘раном зором’
саклет м ‘узмениреност’
сакуљче с ‘четвртаста тканина у коју се ставља
храна (најчешће хлеб) за ношење’
сал реч. ‘само, једино’
самун м ‘мек хлеб од белог пшеничног брашна’
свари гл. сврш. ‘скувати’
сваћа ж ‘мајка једног од брачних другова према
родитељима другог брачног друга’
својштина ж ‘родбина’
свртка ж, изр. **нема свртку** ‘бити узнемирен, стал-
но се кретати’
седељка ж ‘састанак’
сетра м ‘капут’
сицимка ж ‘танак канап’
слуба ж ‘мердевине’
слупац м ‘дебео штап’
спије гл. несврш. ‘спавати’
старејко м ‘стари сват’
сукаљка ж ‘оклагија’
суђеница ж ‘судбина’

сыг прил. ‘сада’

табијет м ‘нарав, карактер’

таксират м ‘зли удес, несрећа’

тенцера (тенђера) ж ‘шерпа’

теше с ‘одећа’

торник м ‘уторак’

трем м ‘општи назив за просторију у кући’

трепајка ж ‘трепавица’

троношка ж ‘ниска столица са трима ногама’

трошка ж ‘мрвица’

тури гл. несврш. ‘ставити’

ћерамитка ж ‘цреп’

ћеј м ‘жеља, воља’

ћош м ‘угао’

убав, -а, -о ‘леп’

улене гл. сврш. ‘ући’

утопори се гл. сврш. ‘укочити се, постати стегнут и окрућен’

фићири гл. несврш. ‘одмеравати, пажљиво гледати’

френгијаст, -а, -о ‘висок и мршав’

фркет прил. ‘наопако’

фрља гл. несврш. ‘бацати’

фута ж ‘црна, ткана сукња’

цинцарче с дем. ‘врста тикве која је служила за украс у кући’

цуливање с ‘љубљење’
цуне гл. сврш. ‘пољубити’

чаир м ‘воћњак’
чезе ж плт ‘старинска, дрвена кола, која вуку
 коњи’

челенка ж ‘украс који жене стављају на главу,
 сачињен од сребрних новчића’

чиџт м ‘једнакост, у пару’

чурук м фиг. ‘особа тешке нарави; особа без
 стида (образа)’

џам м ‘стакло’

џанабет м ‘набусит, мрзовољан човек, намћор’

џемедан м ‘плетени џемпер без рукава, прслук’

џидне гл. сврш. ‘безобзирно бацити’

џилитом прил. ‘брзо’

џољ прид. непром. ‘мокар, наквашен’ (киша
 била, џољ смо се напрајле)

шер м ‘зло’

шише с ‘стаклена флаша’

штом-коликви, -ква, -кво прид. ‘огроман’

сири гл. несврш. ‘вирити’

ПОГОВОР

О ДИЈАЛЕКТУ И ГОВОРИМА КОЈИМА СУ НАПИСАНИ ТЕКСТОВИ

Сви текстови ове збирке – 26 казивања дијалекатске књижевности – написани су на локалном говору аутора, који припада призренско-тимочкој дијалекатској области, и то призренско-јужноморавском дијалекту. Осим два текста из Врања, остали текстови представљају илустрацију косовскометохијских народних говора. Како је показао и језик ових прича, локални говори показују одређене сличности, али и очигледне разлике.

Оно што је карактеристично за говоре призренско-тимочке области је присуство одређених особина по којима се ови говори разликују од осталог дела српске дијалекатске области. У самогласничком систему – поред пет општештокавских самогласника – очуван је и стари вокал напегнуте артикулације, који се обично назива полугласником /ъ/ (*къд, сьн, лъже*). Овај вокал потврђен је у свим говорима, с напоменом да је у неким идиомима започета и замена са /а/. Најбоље је очуван у говору Сирињића и говору јужне Метохије (текст из Велике Хоче), док је у говорима Косовске котлине,

затим говорима Косовског Поморавља и Врања започета његова замена. У сугласничком систему нема гласа /x/, а поред сугласника којих има и у осталим српским дијалектима, среће се и африката /s/ на месту /z/ (*себем, свирим*). Као посебна карактеристика сиринићког говора на месту /-л/ на крају слога среће се кратко /ǰ/ (*тресоǰ, сеǰско*), али и од /в/ после самогласника (*Сеǰце, оǰде*). У делу говора, пре свега у јужној Метохији, африкате /ћ, ч/ и /ђ, џ/ сведене су на по један глас (посебно је то илустративно у тексту из Велике Хоче). У тексту из овог места присутно је и умекшавање /л/ у групама /ли, ле/ (*љено, љивада*).

За говоре призренско-тимочке зоне карактеристичне су одређене измене у облицима речи и њиховој употреби. Текстови присутни у овој књизи добро показују две јасно раздвојене области према томе да ли је у потпуности промењен старији падежни систем, или је промена започета, али није доведена до краја. Судаћи по овој особини препознају се два ареала. Првом, оном у коме је промена започета али није завршена, припадају говори у јужној и централној Метохији, јужном и централном Косову и говору Сиринића (метохијско-косовско-сиринићки поддијалекат). Другом типу говора, у коме је замена старог падежног система новим довршена припадају говори Косовског Поморавља (косовскопоморавски поддијалекат), којима се придружује и говор Врања, присутан у два текста.

Радивоје Младеновић

ИЗВОДИ ИЗ РЕЦЕНЗИЈА

Радови су резултат једне пионирске, а у основи сјајне и вишеструко значајне идеје, односно акције Друштва за српски језик и књижевност „Старо Косово“ из Штрпца. (...) У причама, предмету ове рецензије, провејава свест о жељи полетне младежи да се и на овај начин осведочи и од заборава сачува локални, по правилу њихов матерњи идиом. У томе настојању наше будућности мислим да се у потпуности успело. Сачуван је основни рељеф локалнога, завичајнога говора, с тим да се пуна научна прецизност у бележењу језичке стварности од ученика основних и средњих школа не може ни очекивати. (...) Овај драгоцен пионирски учинак је у служби подстицаја и другима за предузимање истих или сличних корака. Радови овога типа су у служби оданости завичају, чувања завичајног, а тиме језичког и свеукупног националног идентитета. Љубав према родном завичају, родном прагу зрачи из садржаја рукописа *Тој ићи викам*. На основу вишедеценијског искуства у пословима из домена изучавања матерњег језика потписани на садржај рецензираног штива гледа као на охрабрење и неку врсту изузетка у контексту друштвене (не)бриге о школству узетом у целини.

проф. др Слободан Реметић, академик АНУРС

Уочавају се и неке шире карактеристичности, које углавном познаје и дијалектологија: да се завичајни говор посматра као старији говор, да се он види у говору старијих људи, да су и теме за сећање или за разговор својствене некадашњем животу. Кад би се проговорило о садашњем животу на старински, овде основни, жељени, и тражени, начин, онда се јављају или лаки несклади или комични моменти. (...) На тај начин давала се прилика носиоцу локалног говора ранијих генерација да одговарају изазвани (упитани) поводом нечега што је одлика данашњице. Истина, у таквим случајевима видео се распон између две језичке праксе (старијих, по правилу неписмених, са изворним језиком завичаја) и младежи, са другачијом свакодневицом, новим навикама и новим узорима. То је углавном помогло да се слика завичајнога говора учини рељефнијом, јер поред слика и прилика доноси и много термина ранијег живота, из свечаног и радног свакодневља, са приметном употребом турцизама и понеким албанизмом, што је такође одлика једног националног и културног региона на периферији српске културне заједнице.

проф. др Недељко Богдановић

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41'282.2-32(082.2)

ТОЈ ти викам / уредници Софија Милорадовић,
Душанка Илић. – Београд : Институт за српски језик
САНУ ; Штрпце : Друштво за српски језик и књижевност
„Старо Косово“, 2022 (Београд : Бирограф). – 122 стр. ;
24 cm

Тираж 300. – Стр. 7–8: Уводна реч / Софија Милорадовић.
– Стр. 9–10: О друштву и конкурсима / Душанка Илић. –
Предговор: стр. 11–12. – Напомене уз текст. – Речник:
стр. 113–120. – Стр. 121–122: О дијалекту и говорима
којима су написани текстови / Радивоје Младеновић

ISBN 978-86-82873-83-9 (ИСЈ)

COBISS.SR-ID 69063433